

Rusya’da Dijital Alanın Gençlerin İnsan Hakları Farkındalığı Üzerindeki Etkisi

Gökhan Dönmez¹

Emiliya Uzun²

Özet

Bu makale, dijital alanın Rus gençliği arasında insan hakları farkındalığının oluşumu üzerindeki etkisini incelemektedir. Sosyal ağların ve çevrimiçi platformların haklara ilişkin bilginin edinilmesindeki rolü ile değer yönelimlerinin ve hukuki bilinçliliğin şekillenmesindeki işlevleri ele alınmaktadır. Devlet düzenlemelerinin ve kısıtlamalarının etkisine, algoritmik içerik filtrelemesine ve bilginin “parçalı/klip tarzı” algılanması olgusuna özellikle dikkat edilmiştir. Analiz, Rusya’daki deneyimi Avrupa ve Orta Asya’daki eğilimlerle karşılaştırarak bilgiye erişim, hukuki okuryazarlık ve gençlerin katılım düzeyindeki farklılıkları ortaya koymaktadır. Çalışma, dijital alanın aynı anda hem imkânlar hem de sınırlılıklar yarattığını göstermektedir: Gençler küresel insan hakları normlarına erişim sağlarken, bilgi parçalanmasıyla ve haklarını eleştirel biçimde kavrama ve koruma stratejileri geliştirme gerekliliğiyle karşı karşıya kalmaktadır. Çalışma, çağdaş dijital ortamın, insan haklarının yalnızca hukuki bir kategori değil, aynı zamanda çevrimiçi gerçeklikte pratik bir deneyim olarak algılandığı özgün bir yurttaşlık olgunluğu biçimi oluşturduğunu vurgulamaktadır.

Giriş

Son yirmi yılda Rusya’da dijital teknolojilerin hızlı gelişimi, çevrimiçi platformları gençler için yalnızca sosyalleşme alanı olarak değil, aynı zamanda siyasal bilinç, hukuki farkındalık ve vatandaşlık pratiklerini geliştiren merkezi bir mekân haline getirmiştir. Bu dönüşüm, dijital ortamın gençlerin bilgiye erişim, toplumsal katılım ve hak bilinci kazanımı üzerindeki belirleyici rolünü

- 1 Doçent Doktor, Bitlis Eren Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, gdonmez@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3332-2634
- 2 Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ameliya_@mail.ru ORCID: 0000-0002-3639-9311

ortaya koymaktadır. Ampirik araştırmalar, genç Rusların siyasi süreçler, toplumsal normlar ve hukuki kurumlar hakkında bilgi edinmek için giderek dijital platformlara yöneldiğini göstermektedir (Nevolina ve Krut’ko, 2023; VCIOM, 2024–2025). İletişim pratiklerindeki bu dönüşüm, dijital araçları yalnızca bilgi aktarımının kanalları olarak değil, aynı zamanda siyasal kimlik oluşumu ve insan haklarını anlama süreçlerini şekillendiren mekanizmalar olarak konumlandırmıştır. Dijital çağda insan haklarının önemi, çevrimiçi ifade özgürlüğü, veri gizliliği, bilgiye erişim ve dijital güvenlik gibi alanlarda hakların kullanımı ve ihlali biçimlerinin genişlemesiyle doğrudan ilişkilidir. Rus araştırmacılar, dijital alanın aynı anda sivil özgürlüklerin genişlemesine imkân tanırken, devlet ve şirket gözetimi, algoritmik filtreleme ve çevrimiçi denetimle ilişkili yeni riskler de yarattığını vurgulamaktadır (Nazarov, 2022). Bu süreçler, haklara ilişkin algıların dijital tehditlerin farkındalığıyla iç içe geçtiği özgün bir hak bilinci yapısının oluşmasına zemin hazırlamakta ve Rus gençliğinin siyasal-hukuki katılımını yeniden şekillendiren karmaşık bir sosyo-teknik manzara ortaya koymaktadır.

Bu araştırma kapsamında aşağıdaki temel sorular ele alınacaktır:

- (i) Dijital alan, Rus gençliği arasında insan haklarına ilişkin bakış açısı oluşumunu nasıl etkilemektedir?
- (ii) Devlet kontrolü, sansür ve platform moderasyonu mekanizmaları bu hakların yorumlanması ve hiyerarşisi üzerinde nasıl bir etkiye bulunmaktadır?
- (iii) Hangi gençlik grupları dijital kısıtlamalara karşı en kırılgan, hangileri ise hukukî söylemi benimseme ve geliştirmede en fazla etkinlik göstermektedir? Gibi önemli konuları ele alacaktır.

Metodolojik çerçeve açısından bu araştırma, Rusya’da internet ve dijital teknolojilerin gelişimi ile ilişkili normatif ve hukuki düzenlemelerin sistematik incelenmesini temel almakta, aynı zamanda gençlerin medya kullanım pratiklerine dair sosyolojik araştırmaların elde ettiği bulgular ile insan hakları konularına ilişkin çevrimiçi tartışmaların içerik analizini bütünleştirmektedir (VCIOM, 2024–2025). Bu çok boyutlu yaklaşım, dijital ortamın yapısı, devletin kamusal politika öncelikleri ve genç vatandaşların hak bilinci gelişim süreçleri arasındaki karmaşık etkileşimleri derinlemesine anlamayı mümkün kılmaktadır. Özellikle dijital platformların gençler için yalnızca bilgi edinme kanalları değil, aynı zamanda siyasal kimliklenme, toplumsal katılım ve hak savunusu pratiklerinin mekânları hâline gelmesi, bu alanın sosyo-politik ve hukuki açıdan incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Araştırma, çevrimiçi hak bilinci oluşumunun, devletin regülasyon ve gözetim mekanizmaları

ile gençlerin dijital etkileşim stratejileri arasındaki dinamik ilişki üzerinden şekillendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece çalışma, dijital çağda insan haklarının algılanması ve uygulanması ile gençlerin çevrimiçi davranışları arasındaki karşılıklı bağıntıları hem normatif hem sosyolojik hem de içerik analizi perspektifleriyle bütüncül biçimde değerlendirmektedir. Bu kapsam, araştırmaya hem kuramsal derinlik hem de ampirik zenginlik kazandırarak, dijitalleşmenin gençlik, hak bilinci ve siyasal katılım üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır.

1. Gençliğin Siyasal-Hukuki Sosyalleşme Ortamı Olarak Dijital Alan

Dijital alan, günümüzde gençler açısından yalnızca bir iletişim mecrası olmanın ötesinde, gündelik yaşam pratiklerini yapılandıran kurucu bir toplumsal bağlam niteliği kazanmıştır . Bu bağlamda siyasal ve hukuki tasavvurların oluşumu ve yeniden üretimi, insan haklarının algılanma ve kavramsallaştırılma biçimleri ile devlet yurttaşlık ilişkilerine ilişkin normatif çerçeveler, büyük ölçüde çevrimiçi etkileşimler üzerinden şekillenmektedir (OHCHR, 2024). Kuramsal düzlemde çevrimiçi platformlar, özel ve kamusal alan arasındaki sınırların giderek geçirgenleştiği; hukuki normların ise ağırlıklı olarak kurumsal aktarım mekanizmalarından ziyade bireysel deneyim, söylem ve iletişim süreçleri aracılığıyla içselleştirildiği özgül bir dijital kamusal alanı olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, gençlerin görece yüksek düzeyde dijital yetkinliğe sahip olmalarına karşın çoğu zaman sınırlı bir hukukî okuryazarlık sergilemeleri, teknolojik beceriler ile insan haklarının normatif içeriğinin kavranışı arasında belirgin bir uyumsuzluğa işaret etmektedir (Posos Devrani, 2021). Bu durum, dijital sosyalleşme süreçlerine çelişkili bir nitelik kazandırmakta; bir yandan siyasal katılım ve öz ifade olanaklarının genişlemesini mümkün kılarken, diğer yandan bilgi manipülasyonlarına, hukuki belirsizliklere ve normatif aşınmaya karşı artan bir kırılganlığı da beraberinde getirmektedir (Gün, 2023).

1.1. Kuramsal Yaklaşımlar: Dijital Kamusal Alan ve İnsan Hakları

Dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşması, bireylerin toplumsal, siyasi ve hukuki yaşantısının giderek çevrimiçi ortamlara taşınmasına yol açmış ve sosyalleşme ile hakların kullanımına dair yeni koşullar yaratmıştır. Bu bağlamda, *dijital yurttaşlık* (digital citizenship) kavramı, internet ve dijital platformların sivil, siyasi ve sosyal hakların gerçekleştiği bir alan olarak işlev gördüğü özgün bir yurttaşlık ve hukuki gerçeklik biçimi olarak öne çıkmaktadır (Kartashkin, 2022; Brodovskaya vd., 2019). Dijital yurttaşlık, aşağıdaki temel bileşenler üzerinden tanımlanabilir:

- (i) Dijital yetkinlik: Bilgi teknolojilerini etkin ve bilinçli kullanabilme kapasitesi,
- (ii) Dijital kimlik: Çevrimiçi ortamda bireysel ve toplumsal kimliklerin temsil biçimi,
- (iii) Dijital davranış: İnternet ortamındaki etik ve sorumlu etkileşim biçimleri,
- (iv) Dijital katılım kapasitesi: Toplumsal ve siyasal süreçlere dijital kanallar aracılığıyla etkin katılım,
- (v) Dijital sorumluluk: Çevrimiçi hak ve yükümlülüklerin farkındalığı ve uygulanması.

Buna ek olarak, dijital insan hakları kavramı da gelişmekte olup, bu alan bilgiye erişim hakkı, ifade özgürlüğü, çevrimiçi anonimlik ve mahremiyet hakları, “unutulma hakkı” gibi özgün hakları kapsamaktadır (Kartashkin, 2022: 951). Dijital kamusalılık, klasik sivil ve siyasal hakların çevrimiçi ortamda yeniden biçimlendiği bir alan olarak, gençlerin hak bilinci ve yurttaşlık kimliğinin oluşumunda kritik bir işlev görmektedir. Bu perspektif, dijital teknolojilerin yalnızca iletişim araçları olmanın ötesinde, gençlerin sosyo-politik ve hukuki farkındalıklarını şekillendiren etkileşimsel ve normatif bir ortam sağladığını göstermektedir.

1.2. Gençlik ve Dijital Alan: Dijital Sosyalleşme

Son yirmi yılda internetin ve dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşması, genç kuşak için çevrimiçi alanı yalnızca bir eğlence veya iletişim aracı olmaktan çıkarak, bireylerin düşünce dünyalarının, değerlerinin ve yurttaşlık kimliğinin şekillendiği merkezi bir sosyalleşme ortamına dönüştürmüştür (Brodovskaya vd., 2019: 66). Dijital pratikler, gençlerin bilgiye erişimini, tartışmalara katılımını, fikirlerini ifade etmesini ve ortak ilgi alanları etrafında topluluklar oluşturmasını mümkün kılarken, aynı zamanda bireylerin toplumsal roller ve normları sanal ortamda deneyimlemelerini sağlayan bir öğrenme süreci sunmaktadır. Bu bağlamda, dijital sosyalleşme yalnızca bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda gençlerin sosyal ve siyasal kimliklerini inşa ettikleri bir kolektif süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmalar, Rus gençliğinin çevrimiçi etkinliklerini kendi yurttaşlık ve toplumsal aidiyetlerinin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Fikir ifade etme, bilgi paylaşımı, çevrimiçi tartışmalara katılma ve sosyal girişimlerde bulunma gibi faaliyetler, dijital sosyalleşmenin temel unsurlarını oluşturmakta; bireyin sanal ortamda toplumsal normları,

davranış kalıplarını ve hak anlayışını benimsemesini sağlayan dinamikleri harekete geçirmektedir (Brodovskaya vd., 2019:68).

Dijital sosyalleşme süreci, siyasal sosyalleşme ile sıkı bir şekilde ilişkilidir. Sosyal ağlar, video ve mesajlaşma platformları, tematik forumlar ve çevrimiçi topluluklar gençlere haklar, yasalar, politik süreçler ve toplumsal girişimler hakkında erişilebilir bilgi sunmakta; bu durum, gençlerin yurttaşlık sorumlulukları ve temel haklar konusunda bilinçlenmesini desteklemektedir. Aynı zamanda dijital alan, bireylerin eleştirel düşünme, toplumsal sorunları analiz etme ve kolektif eylemlere katılma kapasitesini geliştiren bir öğrenme ve deneyim alanı olarak da işlev görmektedir (Saoud vd., 2023). Özetle, dijital sosyalleşme, gençlerin hak bilinci ve siyasi farkındalık geliştirmesinde temel bir araç olarak ortaya çıkmakta ve çevrimiçi katılımı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde hakların kavranması ve uygulanması açısından belirleyici bir deneyim hâline getirmektedir.

1.3. Dijital Yetkinlik ile Hukuki Okuryazarlık Arasındaki Uçurum

Her ne kadar genç kuşak yüksek düzeyde dijital etkinliğe sahip olsa da dijital yetkinlik ile hukuki okuryazarlık arasında önemli bir fark ve uçurum gözlemlenmektedir. Genç kullanıcılar interneti, sosyal medya platformlarını ve çevrimiçi araçları teknik olarak etkin biçimde kullanabilmekte, dijital pratiklerde hızlı ve yaratıcı davranabilmektedir. Bununla birlikte, çoğu zaman çevrimiçi haklar, hukuki sorumluluklar, veri güvenliği, mahremiyet koruması ve dijital riskler konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler (Gavrilova ve Bokov, 2024).

Hukuk ve sosyal bilim literatürü, dijital yurttaşlığın yalnızca teknik becerilerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireyin hukuki bilinç ve okuryazarlığının gelişmesini zorunlu kıldığını vurgulamaktadır. Dijital hukuki kültür, bireylerin çevrimiçi ortamda sahip oldukları hakları tanımasını, yükümlülüklerini anlamasını, korunma mekanizmalarını fark etmesini ve dijital davranışlarını bu çerçevede şekillendirmesini kapsar (Kartashkin, 2022: 956). Ancak normatif düzenlemelerin yetersizliği, dijital haklar konusundaki sistematik eğitimin eksikliği ve mevzuatın hızla değişen dijital ortamla uyum sağlama sürecindeki gecikmeler, gençlerin dijital haklarını etkin biçimde kullanabilme kapasitesini sınırlamaktadır.

Sonuç olarak, gençler arasında dijital yetkinlik ile hukuki okuryazarlık arasındaki bu uçurum, güvenlik yanılsamaları, dezenformasyon, mahremiyet ihlalleri ve manipülasyona açık olma risklerini artırmaktadır. Bu durum, dijital sosyalleşme ve hak bilincinin incelenmesini, çağdaş sosyo-politik ve hukuki eğilimleri anlamak açısından kritik bir alan hâline getirmektedir. Dolayısıyla

dijital yurttaşlık bağlamında gençlerin hak bilincinin güçlendirilmesi, yalnızca bireysel güvenlik ve katılım açısından değil, aynı zamanda toplumun demokratik ve hukuki kültürünün geliştirilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

2. Dijital Alanda Rusya’nın Devlet Politikası ve Normatif-Hukuki Çerçevesi

Rusya Federasyonu’nun dijital kalkınma alanındaki devlet politikası, çevrimiçi alanın işleyişini düzenleyen ve genç kuşağın yasallık, meşruiyet ile dijital etkileşimde korunmaya ilişkin algı ve tasavvurlarını şekillendiren kapsamlı bir hukuki ve kurumsal çerçeve oluşturmaktadır (Kochetkov ve Mamychyev, 2023). Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte söz konusu düzenleyici yapı giderek daha karmaşık bir nitelik kazanmış; bilgi dolaşımının denetlenmesi, internet platformlarının faaliyet alanları, kişisel verilerin korunması ve dijital süreçlerin sürekliliği gibi çok boyutlu unsurları kapsar hâle gelmiştir. Bu bağlamda çevrimiçi alan, yalnızca yeni toplumsal ve siyasal imkânların üretildiği bir mecra olarak değil, aynı zamanda yüksek düzeyde düzenlenmiş ve belirgin normatif etkiler barındıran bir kamusal alan olarak algılanmaktadır (Morozova ve Smirnova, 2023).

Dijital mevzuatın kurumsal düzeydeki gelişimi, gençlerin maruz kaldığı bilgi ekosistemini doğrudan etkilemektedir. Bu etki, içerik erişiminin koşullarını, çevrimiçi iletişimin sınırlarını ve toplumsal yaşama katılım biçimlerini belirleyen temel çerçeveyi oluşturmaktadır. Özellikle siber güvenlik ve gizlilik alanlarına yönelik düzenlemeler, soyut hukukî normlar olmaktan çıkarak gündelik kullanıcı deneyiminin ayrılmaz bir parçasına dönüşmekte; bu süreç, dijital alanda hak ve özgürlüklerin nasıl algılandığını ve yorumlandığını önemli ölçüde biçimlendirmektedir (Elizarova, Nastich, ve Chekulaev, 2020).

2.1. Dijital Düzenlemenin Evrimi

2019 yılından itibaren Rusya’da haberleşme ve bilgi alanındaki hukuki sistem önemli bir dönüm noktasından geçmiştir: kamuoyunda “egemen internet yasası” olarak bilinen Federal Yasa No. 90-FZ (Haberleşme Federal Yasası ile Bilgi Teknolojileri ve Bilgi Koruması Üzerine Federal Yasada Değişiklik Yapılmasına Dair) yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, Rusya internet segmentinin merkezi biçimde yönetilmesine imkân tanıyan teknik ve örgütsel mekanizmaları düzenlemiştir özellikle, iletişim operatörlerinde trafik yönlendirme ve filtreleme ekipmanının kurulmasına yönelik gereklilikleri ve trafik değişim noktaları üzerindeki denetim işlevlerinin genişletilmesini kapsamaktadır.

Buna paralel olarak, 2019–2022 yılları arasında bilgi alanını düzenlemeye yönelik geniş bir dizi normatif değişiklik kabul edilmiştir: Federal Yasa No. 30-FZ ve No. 31-FZ (18 Mart 2019), “güvenilir olmayan” bilgilerin yayılmasına ilişkin sorumluluk getiren düzenlemeler (sahte haber yasaları); Federal Yasa No. 32-FZ (4 Mart 2022) ve buna bağlı olarak RF İdari Suçlar Kanunu’nun madde 20.3.3 ile Silahlı Kuvvetlerin “itibarını zedeleme” fiiline idari ve cezai sorumluluk öngören hükümler; ayrıca Federal Yasa No. 121-FZ (20 Temmuz 2012) ve Federal Yasa No. 255-FZ (14 Temmuz 2022) ile “yabancı ajan” statüsüne ilişkin süje listesini ve yükümlülükleri genişleten düzenlemeler (yabancı ajanlar ile ilgili normatif paket).

Bu hukuki yenilikler, dijital kamusal alana müdahale için devlet düzenleyicisine ve kolluk organlarına erişim kısıtlamaları, engellemeler ve çevrimiçi faaliyetlerin takibi açısından ek gerekçeler sunarak hukuki araçların kapsamını önemli ölçüde genişletmiştir

Hukuk ve insan hakları alanındaki eleştirel literatür, operatörlere getirilen teknolojik yükümlülükler ile “güvenlik tehditleri” kavramının nispeten geniş formülasyonlarının birleşiminin, ağda ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına yönelik geniş bir takdir alanı yarattığını belirtmektedir (HRW, 2019; Freedom House, 2024). Buna karşılık devlet, altyapı dayanıklılığının sağlanması ve dış tehditlere karşı korunma gerekliliğini vurgulamakta bu durum ise güvenlik hedefleri ile açık bilgi alanı ilkeleri arasında yapısal bir gerilim oluşturmaktadır.

2.2. Gençlik İçin Bilgi Ortamına Normatif Düzenlemelerin Etkisi

Belirtilen normların bilgi ortamı üzerindeki etkisi yalnızca hukuki metinler aracılığıyla değil, aynı zamanda kullanıcıların deneyimleri ve pratikleri üzerinden de ortaya çıkmaktadır. İnterneti iletişim ve öz kimliklenmenin doğal bir alanı olarak algılayan genç kuşak için hukuki ve teknik kısıtlamalar, görünür bilgi paletinin daralması anlamına gelmektedir: bazı yabancı platformlara ve bağımsız kaynaklara erişim zorlaşmakta, alternatif arayışı ise rutin bir uygulama hâline gelmektedir (Freedom House, 2024; Brodovskaya vd., 2019: 67).

Bu değişiklikler, oto-sansür etkisini (chilling effect) güçlendirmektedir: ifadelerin hukuki ve toplumsal sonuçlarına ilişkin riskler belirginleştiğinde, birçok genç çevrimiçi kamusal etkinliğini önceden sınırlamaya başlamaktadır; hassas konuların tartışılmasından kaçınmakta veya keskin eleştiri biçimlerini kullanmamaktadır. Bunun sonucunda ikili bir davranış modeli oluşmaktadır: “güvenli” etkinlikten oluşan kamusal kimlik ile daha az görünür kanallar

(VPN, kapalı sohbet grupları, anonim platformlar) üzerinden sürdürülen özel kimlik (HRW, 2025; Lokot, 2021).

Son olarak, normatif düzenlemeler ve hukuk uygulama pratikleri gençlik kitlesinin kutuplaşmasına katkıda bulunmaktadır: bir kesim resmî bilgi sınırlarına uyum sağlayarak riskleri en aza indirmekte, diğer kesim ise alternatif medya ortamlarına yönelmekte veya gizli iletişim ağları oluşturmaktadır. Bu durum gençliğin siyasi ve hukuki sosyalleşmesinin karakterini de etkilemektedir: yurttaşlık bilincinin oluşumu giderek güvenlik, risk ve dijital ortamda hayatta kalma taktikleri prizmasından geçmektedir (Saud vd., 2023).

2.3. Dijital Güvenlik, Mahremiyet ve Hak Algısı

Düzenleyici dönüşüm, mahremiyet ve bilgi güvenliğini doğrudan etkileyen teknik önlemlerle birlikte ilerlemektedir. Trafığın merkezi olarak yönlendirilmesi, filtreleme kapasitesinin genişletilmesi, verilerin saklanması ve yetkili kurumlara erişim sağlanmasına ilişkin gereklilikler; iletişim ve metadata üzerinde daha yoğun bir gözetimin ortaya çıkması için uygun koşullar yaratmaktadır. Bu durum, kullanıcılar açısından çevrimiçi mahremiyet ve anonimliğe dair yerleşik algıların sorgulanmasına yol açmaktadır (HRW, 2025; Lokot ve Wijermars, 2021).

Gençlerin bu duruma tepkileri ise çeşitlilik göstermektedir. Mahremiyet koruma araçlarına (VPN, şifreleme, anonim mesajlaşma) yönelik artan ilgi, sürekli gözetim karşısında hissedilen kaygı ve yorgunlukla yan yana var olmaktadır. Bununla birlikte dijital hakların mahremiyet hakkı, ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim hakkı insan haklarının bir parçası olarak algılanması, teknik koruma araçlarını kullanabilme becerisinden çok daha az kurumsallaşmıştır. Başka bir ifadeyle, “teknik öz-savunma” becerileri, bireyin kendi haklarına ilişkin hukuki ve kavramsal farkındalığından daha hızlı gelişmektedir (Gavrilova ve Bokov, 2024: 560; Kartashkin, 2022: 953).

Sonuç olarak devletin dijital düzenleme politikaları, iletişim ve ifade alanını tamamen ortadan kaldırmayan, ancak aynı zamanda kontrol ve ihtiyatlılık mantığını dayatan çelişkili bir ortam yaratmaktadır. Bu durum yalnızca gençlerin medya tüketim pratiklerini değil, aynı zamanda dijital çağda insan haklarına ilişkin algılarını da dönüştürmektedir.

3. Dijital Platformlar: İnsan Hakları Algısının Farkına Varılması ve Dönüşümünde Bir Faktör

Dijital platformlar, günümüzde yalnızca bilgi paylaşımının gerçekleştiği mecralar olmaktan çıkarak, genç kuşağın insan haklarına ilişkin algı ve tasavvurlarının oluşumunu ve dönüşümünü doğrudan etkileyen toplumsal aktörler hâline gelmiştir. Sosyal ağlar ve mesajlaşma uygulamaları, gençlerin hak ihlallerine ilişkin bilgiye erişmelerine, bu ihlalleri tartışmalarına ve kolektif dayanışma biçimleri geliştirmelerine imkân tanıyarak ortak deneyim ve görüş alışverişine dayalı bir etkileşim alanı oluşturmaktadır (Katırcı ve Bulut, 2024). Bu süreçte bilgi akışlarını düzenleyen ve içerik “balonları” üreten algoritmik yapılar, gençlerin hukukî bilgiyi algılama ve yorumlama biçimlerini önemli ölçüde şekillendirmekte ve dolayısı ile bu durum, hak ve normların parçalı, seçici ve zaman zaman çelişkili biçimde içselleştirilmesine yol açabilmektedir.

Bu bağlamda Telegram gibi platformlar, geleneksel medyada sınırlı ölçüde yer bulan hukukî ve siyasal meselelerin tartışıldığı alternatif bir söylem alanı olarak öne çıkmaktadır (Bawa vd. 2024). Söz konusu platformların kullanımı, gençlere haklarını tanıma ve bu haklara ilişkin farkındalıklarını artırma yönünde yeni imkânlar sunmakla birlikte, aynı zamanda dezenformasyonun yayılması ve hukukî meselelerin tek boyutlu ya da bağlamından kopuk biçimde algılanması risklerini de beraberinde getirmektedir.

3.1. Sosyal Ağların ve Mesajlaşma Uygulamalarının Hak İhlallerinin Görünür Kılınmasındaki Rolü

Dijital platformlar, gençlerin insan hakları ihlallerine dair bilgilerle ilk kez karşılaştığı başlıca mekânlardan biri hâline gelmiştir. Bu ihlaller; adaletsiz yargı kararları, polis şiddeti, yolsuzluk vakaları ya da aktivistler üzerindeki baskı gibi çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Platformlar, tanıklıkların anında yayılmasına olanak tanımaktadır: video kayıtları, fotoğraflar, belgeler ve olay yerindeki kişilerin yorumları bu görünürlüğü artırmaktadır.

Rusya'daki 2011, 2012, 2019 ve sonraki yılların protesto dalgaları bağlamında yürütülen social media and Protest Participation: Evidence from Russia başlıklı araştırma, VKontakte (VK) sosyal ağının yaygınlaşmasının protesto olasılığını artırdığını göstermiştir. Bu etki, sosyal ağların eleştirel içeriğin kaynağı olmasından ziyade, koordinasyon maliyetlerini düşürerek ve mobilizasyonu kolaylaştırarak ortaya çıkmıştır (Enikolopov, Makarin, Petrova, 2020).

Klasik sosyal ağların yanı sıra, Telegram gibi mesajlaşma uygulamaları ve kanallar sıklıkla sivil araştırmaların yürütüldüğü, kanıtların toplandığı

ve insan hakları girişimlerinin yayıldığı alanlar olarak işlev görmektedir. Sansür ve olası baskılar koşullarında, bu platformlar kullanıcılarına nispeten anonim kalma imkânı, video ve belgeleri paylaşma, eylemleri koordine etme olanağı sağlamaktadır (Herasimenka, 2022). Bir dizi araştırma, bu tür mesajlaşma uygulamalarının özellikle geleneksel medya ve kamusal kanallar kapalı olduğunda, örgütlenme ve mobilizasyon aracı hâline geldiğini vurgulamaktadır.

Dijital platformlar sosyal ağlardan mesajlaşma uygulamalarına kadar yalnızca iletişim kanalları olarak değil, aynı zamanda hak ihlallerine dair bilgilerin tespit edilmesi, belgelenmesi ve yayılmasında araçlar olarak işlev görmektedir. Bu durum, gençlerin hakların soyut bir kavram değil, günlük yaşamın bir parçası olduğunu görmelerine imkân sağlamaktadır.

3.2 Algoritmalar, Medya Balonları ve Hukuki Bilincin Parçalanması

Bilgi yayma imkânlarının yanı sıra, dijital platformlar algoritmik filtreleme mekanizmalarını da bünyesinde barındırmaktadır: her kullanıcı, önceki ilgi alanlarına, davranışlarına ve platform algoritmalarına göre uyarlanmış içerik almaktadır. Sonuç olarak, medya balonları katılımcıların sınırlı ve çoğu zaman tek taraflı konu, bakış açısı ve uyarıcılarla karşılaştığı kapalı bilgi alanları oluşmaktadır (Pariser, 2011).

Araştırmalar, algoritmaların izleyici kitlesinin çeşitlenmesini değil, segmentasyonunu güçlendirdiğini göstermektedir. Bu durum, farklı gençlik gruplarının insan haklarına dair farklı algılar geliştirmesine yol açmaktadır: bazı gruplarda sivil özgürlükler, azınlık hakları ve yolsuzluk karşıtlığı temaları öne çıkarken; diğerlerinde güvenlik, vatanseverlik ve “istikrar” temaları baskın olmaktadır. Bu, medya ortamına bağlı olarak hak, özgürlük ve sorumluluk kavramlarının farklı algılandığı “liberal-dijital balon” ve “resmî-patriyotik balon” fenomenini ortaya çıkarmaktadır (Kelm vd., 2023).

Bu tür algoritmik içerik seçimi, gençlerin hak ihlallerini fark etme, anlama ve bilinçli olarak kavrama yetisini de etkilemektedir. Balon, haklara dair materyalleri içermiyorsa veya bunları seçici şekilde yayıyorsa, hukuki farkındalık daralmaktadır. Sonuç olarak, dijital yurttaşlık evrensel bir farkındalık yerine parçalı bir yapıya dönüşmekte; her biri kendi normları, beklentileri ve rahatlamaları olan birden çok “mikro-yurttaşlık dünyası” ortaya çıkmaktadır.

3.3 Telegram: Alternatif Hukuki Söylem Alanı Olarak

Birçok genç Rus için Telegram, resmi medyaya kıyasla (en azından görece olarak) görüşlerin, belgelerin, soruşturma ve insan hakları materyallerine ilişkin bağlantıların özgürce paylaşılabildiği nadir alanlardan biri hâline gelmiştir. Herasimenka (2022) çalışmasında, muhalefet siyasetçisinin faaliyetleriyle bağlantılı bir hareketin, diğer kanallar kısmen engellendiğinde, iç iletişim, eylem koordinasyonu ve bilgi yaymak için bu mesajlaşma uygulamasını nasıl kullandığını açıklamaktadır

Bununla birlikte, Telegram evrensel bir çözüm değildir. Bir yandan bazı kısıtlamaları aşma ve belirli bir kitleye ulaşma imkânı sunarken, diğer yandan kendi dinamiklerine sahip bir araç olarak kalmaktadır: Kanallar anonim olabilir, moderasyon minimum düzeyde gerçekleşir ve izleyici kitlesi kutuplaşmış olabilir. Ayrıca, The Adaptive Strategies of Anti-Kremlin Digital Dissent in Telegram during the Russian Invasion of Ukraine çalışması göstermektedir ki (Bawa vd. 2024), 2022 sonrasında hükümet karşıtı kanalların, haklara ilişkin materyallerin ve sistem eleştirilerinin sayısı artmış olsa da içerik sıklıkla parçalıdır ve her zaman geniş bir algıya ulaşmamaktadır. Algoritmalar, güven düzeyi, dil ve estetik özellikler tüm bunlar, mesajları kimin göreceğini, nasıl algılayacağını ve hukuki bilincinin bir parçası olarak içselleştireceğini etkilemektedir.

Telegram, alternatif hukuki söylem için potansiyel olarak önemli bir alan olarak değerlendirilebilir; ancak etkisi tartışmalıdır: Gençlerin vatandaşlık bilincini ve bilgi düzeyini artırabileceği gibi, aynı zamanda radikalleşmeye, parçalanmaya ve medya balonlarının güçlenmesine de yol açabilir.

4. Gençliğin Dijital Aktivitesi ile Devlet Kontrolü Arasındaki Çelişkiler

Gençliğin dijital mekânla etkileşimi, çoğu zaman çevrimiçi pratikler ile devlet tarafından tesis edilen düzenleyici çerçeveler arasındaki yapısal gerilimler çerçevesinde şekillenmektedir. Yurttaşlık tutumlarının ifadesine veya iktidar eleştirisine yönelik çevrimiçi aktivizm biçimleri, giderek artan biçimde ifade özgürlüğünü sınırlayan ve belirli dijital eylemleri kriminalize edebilen yasa ve düzenlemelerin etkisi altına girmektedir (Martinez Sainz ve Hanna, 2023). Bu durum, genç kullanıcılar açısından çevrimiçi alanda hangi davranışların meşru, hangi eylemlerin ise potansiyel olarak riskli kabul edildiğini tanımlayan örtük bir risk haritasının oluşmasına yol açmaktadır.

Söz konusu sınırlamalar, gençlerin dijital davranışlarını dolaylı biçimde yönlendiren bir korku etkisi üretmekte ve ağ ortamında gözetim, kontrol ve sansür pratiklerinin kademeli olarak içselleştirilmesine ve normalleşmesine

katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda dijital alanda bir tür “çifte ahlâk” yapısının biçimlendiği görülmektedir (Hintz, Dencik, ve Wahl-Jorgensen, 2019). Gençler, dijital ifade olanaklarının ve buna eşlik eden hakların farkında olmakla birlikte, özgürlük talebi ile yerleşik normlara ve düzenleyici sınırlara uyma zorunluluğu arasında sürekli bir denge kurmak durumunda kalmaktadır. Bu iki farklı durum, gençlerin dijital özgürlük ve sorumluluk algılarında kalıcı gerilimler ve çelişkiler üretmektedir.

4.1. Çevrimiçi Aktivizm ile Hukuki Kısıtlamalar Arasındaki Çatışma: Dijital İfade Suçlarının Kriminalizasyonu ve “Risk Haritası”nın Oluşumu

Çelişkinin en temel ve belirgin düzeyi, dijital ifade ve mobilizasyon pratiklerinin, sürekli güncellenen hukuki kısıtlama araçlarıyla doğrudan çarpışmasıdır. Resmî olarak aşırılıkla mücadele, terörizmle mücadele ve kamu güvenliğini koruma amacına hizmet eden normatif çerçeve (örneğin, Rus Ceza Kanunu’nun 280, 280.1, 207.3 maddeleri; RF İdari Suçlar Kanunu madde 20.3.1), uygulamada sıklıkla genişletici yorumlarla ele alınmaktadır. Bu durum, sosyal medyada yapılan repostlar, beğeniler, yorumlar ve özgün paylaşımların “nefret söylemi”, orduya dair “sahte haberler” veya devlet kurumlarını “itibarsızlaştırma” olarak yorumlanmasına yol açarak, gençlerin cezai ve idari soruşturmalara maruz kalmasına sebep olmaktadır (Freedom House 2023). Örneğin, öğrencilerin savaş karşıtı paylaşımları veya yasaklı örgütlere ait materyalleri paylaşımları nedeniyle açılan davalar, yalnızca hukuki emsal oluşturmakla kalmayıp, tüm yaş grubu için güçlü toplumsal sinyaller de vermektedir (The Barents Observer 2024).

Hukuki uygulama pratiği, böylece disiplin edici bir işlev görmekte ve dijital alanda görünmez ancak açıkça algılanan bir “risk haritası” oluşturmaktadır. Kamuya açık dijital alandaki herhangi bir insan hakları veya politik etkinliğin “riskli” olduğu yönünde kalıcı bir algı oluşmaktadır. Ağ, artık güvenli bir yurttaşlık tartışma alanı olarak algılanmamakta; dikkatli olmayan ifadeler, cezai sicil, mesleki yasaklar veya sosyal bağların kopması gibi geri dönülemez sonuçlara yol açabilecek “mayınlı bir alan” hâline gelmektedir (Baş vd. 2023). Bu durum doğrudan hak bilincini etkilemekte; ifade özgürlüğü hakkı (RF Anayasası madde 29) bir güvence olarak değil, sürekli hukuki ve psikolojik oto-sansür gerektiren potansiyel bir tehdit olarak algılanmaktadır. Kamu söylemi alanını daraltmak amacıyla hukukun kullanıldığı bu tür süreçler, diğer ulusal bağlamlarda da gözlemlenmekte ve dijital otoritarizmin genel eğilimleri hakkında çıkarım yapmayı mümkün kılmaktadır.

4.2. Korku Etkisi ve Kısıtlamaların Normalleşmesi

Dijital ifadelerin sistematik olarak kriminalize edilmesi, yalnızca dışsal kısıtlamalar yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda derin bir “dijital korku” (chorephobia) etkisi ortaya çıkarmaktadır açık bir görüş belirtmenin görülme ve cezalandırılma kaygısının bilinçaltında hissedilmesi. Genç kullanıcıların tepkisi pasif bir itaat değil, yeni kurallara adaptif bir normalleşme süreci olarak ortaya çıkmaktadır. Kullanıcılar, izin verilen sınırları “okuma” becerilerini sezgisel olarak geliştirir; gelişmiş oto-sansür, alegori ve mecaz kullanımı (Ezop dili), ve güvenli kabul edilen infantilize edilmiş içerik gibi stratejiler geliştirir (Zholkovsky, 1986). Bu durum, kullanıcı davranışı araştırmalarıyla da doğrulanmaktadır. Sansür artık dışsal bir baskı olarak değil, içsel bir editör olarak algılanmakta ve bu durum kamu söyleminin zayıflamasına ve fikirlerin atomize olmasına yol açmaktadır.

Buna karşın, paradoksal sonuç direnişin yok olması değil, onun özelleşmesi ve teknolojikleşmesidir. Sosyal ağların kamusal segmentlerinde açık protesto faaliyetlerinde gözlemlenen azalma, gizli ve merkezi olmayan itaatsizlik biçimleri ile alternatif bilgi arayışında bir artışla birlikte görülmektedir. VPN servislerinin, uçtan uca şifrelemeli mesajlaşma uygulamalarının, anonim forumların ve kapalı sohbetlerin kitlesel kullanımı, kalıcı bir “dijital yeraltı” oluşumuna işaret etmektedir (Gavrilova ve Bokov, 2024: 562; Kartashkin, 2022: 955).

Bu paralel dijital ortamda, nispeten özgür bir şekilde fikir alışverişi sürdürülmekte, hukuki çelişkiler tartışılmakta ve kişisel ile kolektif deneyime dayalı alternatif bir hukuki gerçeklik anlayışı şekillenmektedir. Sonuç olarak, gençlerin hukuki bilinci parçalanmaktadır: Kamusal alanda, dayatılan normlara uyum hâkimken; özel alanda, bu normların eleştirel algısı korunmakta ve hatta radikalleşmektedir. Bu durum, kısıtlamalar altında dijital kültürlerin ortak bir özelliğidir.

4.3. “Çifte Ahlakın Oluşumu

Tanımlanan süreçlerin zirvesini, insan hakları alanında kalıcı bir çifte ahlakın oluşumu teşkil etmekte ve bu durum hukuki bilincin derin bir parçalanmasına yol açmaktadır. Aşağıdaki iki anlayış arasında bir uçurum ortaya çıkmakta ve pekişmektedir:

“Resmî” insan hakları anlayışı devlet medyasında, eğitim programlarında ve kamu görevlilerinin açıklamalarında ilan edilen anlayış. Burada vurgu, kolektif haklar, istikrar ve “yıkıcı” etkilerden korunma üzerindedir (Sakwa, 2019).

“**Dijital**” (veya özel) insan hakları anlayışı engelleme, baskı ve gözetim deneyimlerine dayanan ve akranların başına gelenlerden edinilen bilgiyle şekillenen anlayış. Bu anlayış, bireysel özgürlükler (ifade, toplanma, bilgiye erişim) üzerine odaklanmakta, ancak “yeraltı” veya “izinsiz” bir varlık olarak algılanmaktadır (Kartashkin, 2022: 957).

Bu uçurum, günlük dijital pratiklerde bir çeşit dijital şizofreni veya çoklu kimlik yönetimi olarak somutlaşmaktadır. Kamusal dijital profil, gösterişli bir uyum, apolitiklik veya sadakat alanı hâline gelirken; özel veya anonim profil, eleştiri, dayanışma ve gerçek ancak gizli inançların olduğu bir alan oluşturmaktadır (Serdar Tekeli, 2021; Gürses, 2024). Genç birey, bu ayrımı sürdürmek için sürekli görünmez bir duygusal ve bilişsel çaba harcamak zorundadır; bu durum, Sovyet sonrası toplum bağlamında tanımlanan daha geniş bir sosyal fenomen olan “negatif kimlik” ile ilişkilendirilmektedir (Lebedeva, N., Galyapina, V., van de Vijver, F. 2021).

Benzer bir medya tüketimi ve kimlik parçalanması, çağdaş Rus araştırmalarında da gözlemlenmektedir. Aktivite ile kontrol arasındaki çelişki, hukuki bilincin özelleşmesine ve depolitizasyonuna yol açmaktadır. İnsan hakları, evrensel bir kamusal değer ve kolektif eylemin temeli olmaktan çıkarak, dar bir güvenli çevrede veya anonim dijital ortamda saklanması ve korunması gereken kırılgan bir kişisel mülkiyete dönüşmektedir (Tiunina, 2024). Bu durum, hak anlayışı kamu kurumlarına derin bir güvensizlikle travmatize olmuş ve sürekli bir semiotik ve hukuki ikilik koşullarına uyum sağlamış bir nesil yaratmaktadır.

5. Rus Gençliği ve İnsan Hakları Farkındalığı: Uluslararası Bağlamda Bir Karşılaştırma

Rus gençliği, insan haklarını hem yerel toplumsal ve kültürel bağlamın etkisiyle hem de küresel dijital platformlarla yürüttüğü etkileşimler yoluyla kavramakta ve biçimlendirmektedir. Avrupa ve Orta Asya’daki eğilimlerle yapılan karşılaştırmalar, YouTube, Tik Tok ve Instagram gibi küresel platformlara erişimin, genç kullanıcıların insan haklarına dair farklı perspektiflerle tanışmasına, yurttaşlık faaliyetlerinin örneklerini gözlemlemesine ve uluslararası tartışmalara katılım göstermesine imkân tanıdığını ortaya koymaktadır (Martinez Sainz ve Hanna, 2023:122).

Buna karşın, uluslararası hukuk normlarının Rusya bağlamına aktarılmasını sınırlayan çeşitli engeller mevcuttur. Siyasal ve hukukî koşullar, sansür mekanizmaları ile kültürel ve toplumsal pratiklerdeki farklılıklar, uluslararası deneyimlerin doğrudan aktarımını güçleştirerek insan haklarının algılanışında algısal bir filtre oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Rus gençliği küresel fikirleri

seçici biçimde benimsemekte, bunları yerel hukukî ve toplumsal bağlama uyarlamakta; bu süreç, hakların anlaşılması ve uygulanmasına ilişkin özgün modellerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Kochetkov ve Mamychyev, 2023:101).

5.1. Avrupa ve Orta Asya Eğilimleri ile Karşılaştırma

Gençler arasında insan hakları farkındalığı, hukuki okuryazarlık düzeyi, bilgiye erişim ve kültürel-tarihî bağlamlar gibi birkaç temel faktörün etkisi altında şekillenmektedir. Avrupa’da, özellikle yüksek dijital entegrasyon ve aktif bir sivil toplumun bulunduğu ülkelerde, gençler yüksek düzeyde hukuki okuryazarlık sergilemekte ve insan hakları konularında tartışmalara daha aktif şekilde katılmaktadır. Avrupa Temel Haklar Ajansı’nın araştırmaları, gençlerin internet platformlarını düzenli olarak azınlık hakları, ayrımcılık karşıtı politikalar ve çevresel girişimler hakkında bilgi edinmek için kullandıklarını ve bunun da onların uluslararası normlara dayalı değer yönelimlerinin oluşmasına katkı sağladığını göstermektedir (European Union Agency for Fundamental Rights, 2023).

Orta Asya ülkelerinde, örneğin Kazakistan (Freedom House, 2023) ve Kırgızistan’da (Kachkyn kyzy, 2020), dijital kaynaklara ve hukuki bilgilere erişim, kırsal ve kentsel alanlar ile sosyal gruplar arasında daha belirgin bir farklılaşma göstermektedir. Bilgiye özgür erişim üzerindeki kısıtlamalar, sansür filtreleri ve düşük dijital okuryazarlık, gençlerin sürdürülebilir bir insan hakları farkındalığı geliştirmesinin önünde engel oluşturmaktadır.

Rusya’da durum karmaşık bir dinamik sergilemektedir. Bir yandan, Rus gençliği interneti ve sosyal ağları insan hakları hakkında bilgi kaynağı olarak aktif şekilde kullanmaktadır (Dotsenko, 2020). Öte yandan, yapısal ve kurumsal kısıtlamalar ile algoritmik içerik filtrelemesi, Avrupa’dan farklı olarak özel bir “dijital deneyim” oluşturmaktadır. Bilgiye erişimdeki farklılıklar yalnızca kaynak sayısında değil, aynı zamanda kalitesinde de kendini göstermektedir: Uluslararası platformlar gençlere insan haklarıyla ilgili küresel standartlara erişim sağlarken, yerel kaynaklar çoğunlukla sınırlı ve politik olarak yönlendirilmiş bilgi versiyonlarını sunmaktadır.

5.2. Uluslararası Platformların Etkisi

Uluslararası dijital platformlar, Rus gençliğinin değer yönelimlerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. YouTube, Tik Tok, Instagram ve diğer küresel servisler, insan hakları, azınlıklar, cinsiyet eşitliği ve çevresel girişimler hakkında bilgi alışverişi için bir alan sağlamaktadır (Arpacı, 2025).

Bu platformlarda, gençlerin güncel sorunları tartıştığı, kişisel deneyimlerini paylaştığı ve uluslararası normları yaydığı mikro topluluklar oluşmaktadır.

Özellikle içerik aracılığıyla “değer ithalatı” mekanizması önemlidir. İngilizce videolar ve yayınlar, altyazılar, uluslararası kampanyalar ve meme kültürü, gençler arasında ayrımcılık karşıtlığı, feminizm ve çevresel sorumluluk fikirlerinin yayılmasına katkı sağlamaktadır (Baş vd. 2023: 139).

Buna karşın, platformların etkisi homojen değildir. Kullanıcı dikkatini sürdürmeyi hedefleyen algoritmik kişiselleştirme, belirli bilgi tercihlerini güçlendirebilir ve insan hakları hakkında edinilen bilgilerin çeşitliliğini sınırlayabilir. Genç kullanıcılar sıklıkla parçalı bilgi almakta ve bu durum, bilgilerin sistematik olarak öğrenilmesi yerine kısa videolar, memler ve paylaşımlar aracılığıyla şekillendiği bir “klipleşmiş bilinç” etkisi yaratmaktadır.

5.3. Uluslararası Hukuki Normların Transferindeki Kısıtlamalar ve Engeller

Dijital platformların aktif kullanımına rağmen, birkaç faktör Rus gençliği arasında uluslararası hukuki normların etkin transferini sınırlamaktadır.

Birincisi, Tik Tok ve YouTube Shorts gibi kısa formatlı içeriklerin yarattığı “klipleşmiş bilinç”, bilgilerin derinlemesine özümsemesini azaltmaktadır (Zulli ve Zulli, 2020).

İkincisi hem uluslararası hem de yerel platformlar tarafından kullanılan algoritmik filtreleme, “bilgi balonları” oluşturarak çeşitli bakış açılarına erişimi kısıtlamaktadır (Pariser, 2011). Rus kullanıcılar, ulusal politikayı eleştiren veya insan haklarına ilişkin uluslararası standartları yansıtan içeriklerle daha nadir karşılaşmakta, bu da karşılaştırmalı analiz ve eleştirel değerlendirme imkânını azaltmaktadır.

Üçüncüsü, devletin bazı platform ve kaynakları yasaklaması ve engellemesi, uluslararası bilgiye erişim için resmî engeller yaratmaktadır. Gençler, küresel içeriğe erişim için VPN ve diğer dolaylı yolları kullanmak zorunda kalmakta, bu durum bilgi edinme sürecini daha karmaşık ve seçici hâle getirmekte ve güvenilir olmayan kaynaklara ulaşma riskini artırmaktadır (Nocetti, 2015).

Sonuç olarak, Rusya’daki dijital alan, gençlerin insan hakları farkındalığını hem genişleten hem de sınırlayan bir ortam yaratmaktadır. Uluslararası platformlar küresel değerlere erişim sağlarken, algoritmik ve kurumsal kısıtlamalar ile içeriğin algılanma özellikleri, insan hakları farkındalığının parçalı ve seçici olarak gerçekleştiği özgün bir “dijital manzara” oluşturmakta, böylece bilginin bütüncül edinimini zorlaştırmaktadır.

Sonuç ve Politika Önerileri

Günümüz Rusya’ında dijital alan, gençlerin hukuki bilincinin şekillendiği eşsiz bir laboratuvar niteliği taşımaktadır. Bu ortam, gençlere küresel bilgiye, alternatif bakış açılarına ve sivil katılım örneklerine erişim sağlamakla kalmaz; aynı zamanda bilgi filtrelemesi ve algoritmalar aracılığıyla algıyı yapılandırarak sınırlamalar da getirir. Gençler, dijital ortamda yön bulma, bilgi arama, çevrimiçi kampanyalara katılma ve haklarını pratik deneyimle kavrama konusunda yüksek bir uyum yeteneği göstermektedir. Öte yandan, dijital yeterlilik ile hukuki okuryazarlık arasındaki boşluk, hakların sınırlarını ve korunma yollarını kavrama konusunda eksiklikler yaratmaktadır.

Devletin kontrol ve sansür mekanizmaları, “egemen internet” yasası, yabancı platformlara getirilen sınırlamalar ve Roskomnadzor’un güçlendirilmiş rolü, dijital aktivitenin hem kendini ifade aracı hem de kaygı kaynağı olduğu bir ortam yaratmaktadır. Gençler, açık katılım ile dikkatli olma arasında bir denge kurmayı öğrenmekte ve çifte ahlak geliştirmektedir: kamuya açık alanda resmi gündeme uyum sağlarken, dijital alanda alternatif kaynaklar aramak, deneyim paylaşmak ve kendi hak anlayışlarını oluşturmak için çaba göstermektedir.

Uluslararası dijital platformlar, gençlerin hukuki bilincinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. YouTube, Tik Tok ve Telegram, insan hakları, eşitlik, ayrımcılıkla mücadele ve çevresel sorumluluk konularında küresel tartışmalara erişim imkânı sunmaktadır. Ancak algoritmik filtreleme ve bilginin parçalı sunumu, insan hakları bilgisinin kısmen edinildiği bir medya ortamı yaratmakta ve eleştirel değerlendirme için ek çaba gerektirmektedir. Rusya, Avrupa ve Orta Asya’daki hukuki kültür ve bilgi ortamı farklılıkları, dijital alanın hem evrensel hem de yerel nitelik taşıdığını göstermektedir: Ortak değerleri aktarır, ancak algılanışı politik ve kültürel bağlamlarla şekillenmektedir.

Bu bağlamda, gençlerin dijital hak bilincini güçlendirmek ve hukuki farkındalığı artırmak için önerilen politika önlemleri şunlardır:

(i) Dijital hak eğitimi: Okullarda ve üniversitelerde dijital yurttaşlık ve dijital haklar konularında kapsamlı, güncel müfredat programları geliştirilmesi.

(ii) Hukuki okuryazarlık kaynakları: Gençler için çevrimiçi ve erişilebilir rehberler, interaktif içerikler ve uygulamalı eğitim modülleri hazırlanması.

(iii) Algoritmik farkındalık: Dijital medya kullanımında medya balonlarının farkına varma, eleştirel bilgi okuryazarlığı ve içerik doğrulama becerilerinin desteklenmesi.

(iv) Alternatif platformların güvenliği: VPN, şifreleme ve anonim paylaşım araçları gibi güvenli dijital alanların kullanımının teşvik edilmesi, hukuki riskler hakkında bilgilendirme yapılması.

(v) Katılım ve teşvik mekanizmaları: Gençlerin çevrimiçi hak savunusu ve toplumsal katılım girişimlerine katılımını destekleyen programlar ve kamu-özel iş birliği projelerinin geliştirilmesi.

(vi) Uluslararası iş birliği: Dijital haklar ve gençlik eğitimi konusunda Avrupa ve diğer bölgelerle bilgi paylaşımı ve deneyim aktarımı mekanizmalarının güçlendirilmesi.

Sonuç olarak, Rus gençliği, değer ve normların anında yayıldığı dijital dünya ile hukuki bilincin yasal ve kurumsal çerçevelerle sınırlı olduğu gerçek dünya arasında kesişim noktasında bulunmaktadır. Bu ortam, gençlerde eleştirel bilgi okuryazarlığı, kendi kendine öğrenme ve haklarını koruma becerisi kazandıran özel bir sivil olgunluk biçiminin doğduğu bir zemindir; aynı zamanda dış baskı koşullarında dikkat ve esnekliği korumayı öğretmektedir. Dijital haklar ve sınırlamalar dünyasında yaşamayı öğrenen gençler, gelecekteki sivil duruş ve hukuki kültürün temellerini bu deneyimle atmaktadır.

Yazarların çalışmaya katkıları tam olup, yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Arpacı, S. (2025). Rusya’da gençlik: Yasaklar arasında şekillenen yeni dijital kültür.
- Baş, Ö., Sunam, A., İnceoğlu, İ., Kaya, Y. B., Cöbek, G., ve Alkur, S. V. (2023). Türkiye’de genç yetişkinlerin sosyal medya kullanımları ve paylaşım türlerinin incelenmesi. *Intermedia International e-Journal*, 10(18).
- Bawa, A., Kursuncu, U., Achilov, D., Shalin, V. L. (2024). The adaptive strategies of anti-Kremlin digital dissent in Telegram during the Russian invasion of Ukraine. *arXiv preprint arXiv:2408.07135*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2408.07135>
- Brodovskaya E. V., Dombrovskaya A. Yu., Pyrma R. V., Azarov A. A., Sinyakov A. V. Code of Administrative Offenses of the Russian Federation. *Federal Law No. 195-FZ of Dec. 30, 2001 (as amended in 2022)*, art. 20.3.3.
- Dotsenko, P. A. (2020). The right of everyone to free access to information on the Internet in the digital age. *Novyy Yuridicheskii Vestnik*, (6[20]), 19–22. Retrieved December 11, 2025, from <https://moluch.ru/th/9/archive/171/5258>
- Enikolopov, R., Makarin, A., and Petrova, M. (2020). Social media and protest participation: Evidence from Russia. *Econometrica*, 88(4), 1473–1506
- Elizarova, E. O., Nastich, V. M., ve Chekulaev, S. S. (2020). Legal regulation of digital security in Russia and Asia-Pacific countries and its correlation with cybersecurity. *Yuridicheskaya Nauka*, (No. b), 42–46.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2023). Fundamental rights report 2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved December 11, 2025, from <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/fundamental-rights-report-2023>
- Federal Law of the Russian Federation No. 90-FZ of May 1, 2019, On Amendments to the Federal Law “On Communications” and the Federal Law “On Information, Information Technologies and Information Protection”. Collection of Legislation of the Russian Federation, 2019, No. 18, Art. 2214.
- Federal’nyi zakon ot 4 marta 2022 g. № 32-FZ «O vnesenii izmenenii v Kodeks Rossiiskoi Federacii ob administrativnyh pravonarusheniyah i Ugolovnyi kodeks Rossiiskoi Federacii» // Sobranie zakonodatel’sva Rossiiskoi Federacii. – 2022. – № 10. – St. 1441.
- Federal Law No. 30-FZ of March 18, 2019 ‘On Amendments to the Federal Law On Information, Information Technologies and Information Protection. Collection of Legislation of the Russian Federation, no. 12, 2019, art. 1226.
- Federal Law No. 31-FZ of March 18, 2019 ‘On Amendments to the Code of Administrative Offenses of the Russian Federation.’” Collection of Legislation of the Russian Federation, no. 12, 2019, art. 1227.

- Federal Law No. 32-FZ of March 4, 2022 ‘On Amendments to the Code of Administrative Offenses of the Russian Federation and the Criminal Code of the Russian Federation. Collection of Legislation of the Russian Federation, no. 10, 2022, art. 1441.
- Federal Law No. 195-FZ of Dec. 30, 2001. Code of Administrative Offenses of the Russian Federation(as amended in 2022), art. 20.3.3.
- Federal Law No. 121-FZ of July 20, 2012 ‘On Amendments to Certain Legislative Acts of the Russian Federation Regarding the Regulation of Activities of Non-Commercial Organizations Performing the Functions of a Foreign Agent.’” Collection of Legislation of the Russian Federation, no. 30, 2012, art. 4172.
- Federal Law No. 255-FZ of July 14, 2022 ‘On Control over the Activities of Persons under Foreign Influence.’” Collection of Legislation of the Russian Federation, no. 29, 2022, art. 5346.
- Federal Law of the Russian Federation No. 90-FZ of May 1, 2019, On Amendments to the Federal Law “On Communications” and the Federal Law “On Information, Information Technologies and Information Protection”. Collection of Legislation of the Russian Federation, 2019, No. 18, Art. 2214.
- Freedom House. (2023). Freedom on the Net 2023: Kazakhstan country report. *Washington, DC: Freedom House*. Retrieved December 11, 2025, from <https://freedomhouse.org/country/kazakhstan/freedom-net>
- Freedom House. (2023). Freedom on the Net 2023: Russia country report.
- Freedom House. (2024). Freedom on the Net 2024: Russia Country Report. *Washington, D.C.: Freedom House*. Retrieved December 11, 2025, from <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2024/russia>
- Gavrilova, Y. A., Bokov, Y. A. (2024). Pravovye problemy tsifrovogo grazhdanstva. *RUDN Journal of Law*, 28(3), 546–564. <https://doi.org/10.22363/2313-2337-2024-28-3-546-564>
- Gürses, İ. (2024). Türkiye’de ifade özgürlüğü ve sansür uygulamaları. *Gürses Hukuk*.
- Gün, A. (2024). Dİjİtal Okuryazarlık: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler. *Bilgi Teknolojileri Ve İletişim Dergisi*, 2(1), 101-110.
- Herasimenka, A. (2022). Movement leadership and messaging platforms in preemptive repressive settings: Telegram and the Navalny movement in Russia. *Social Media + Society*, 8(3), 1–14. <https://doi.org/10.1177/20563051221117500>
- Hintz, A., Dencik, L., ve Wahl-Jorgensen, K. (2019). *Digital citizenship in a datafied society*. Polity Press.
- Human Rights Watch. (2025). *Disrupted, Throttled, and Blocked: State Censorship, Control, and Increasing Isolation of Internet Users in Russia*. New York:

- Human Rights Watch. Retrieved December 11, 2025, from <https://www.hrw.org/report/2025/12/disrupted-throttled-blocked-russia>
- Human Rights Watch. (2025). *Russia: Internet blocking, disruptions and increasing isolation*. New York: Human Rights Watch. Retrieved December 11, 2025, from <https://www.hrw.org/report/2025/12/>
- Kachkyn kyzy, G. (2020). Legal policy of the Kyrgyz Republic on digitalization of social security: Problems and prospects. *Bulletin of Science and Practice*, 6(12), 339–344. <https://doi.org/10.33619/2414-2948/61/39>
- Kartashkin, V. A. (2022). Tsifrovye prava cheloveka: mezhdunarodno-pravovoe i sotsial'noe izmereniya. *Vestnik RUDN. Seriya: Sotsiologiya*, (4), 949–962.
- Katırcı, E. K., ve Bulut, S. (2024). Sosyal Medyanın Çocuk ve Ergenler Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 125–144. <https://doi.org/10.36657/ihcd.2024.122>
- Kelm, O., Neumann, T., Behrendt, M., Brenneis, M., Gerl, K., Marschall, S., Meißner, F., Harmeling, S., Vowe, G., ve Ziegele, M. (2023). How algorithmically curated online environments influence users' political polarization: Results from two experiments with panel data. *Computers in Human Behavior Reports*, 12, 100343. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2023.100343>
- Kochetkov, A. P., ve Mamychyev, A. Yu. (2023). Gosudarstvennaya politika Rossii v tsifrovuyu epokhu: osnovnye trendy, stsennariy i regulatorynye praktiki. *Polis. Politicheskie Issledovaniya*, 1(1), 96–113. <https://doi.org/10.17976/jpps/2023.01.08>
- Lebedeva, N., Galyapina, V., van de Vijver, F. (2021). Multiple Social Identities in the Post-Soviet Context. In: Adams, B.G., van de Vijver, F.J.R. (eds) *Non-Western Identity. Identity in a Changing World*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77242-0_8
- Lokot, T. (2021). Articulating Networked Citizenship on the Russian Internet: A Case for Competing Affordances. *Social Media + Society*, 6(4), 1-12. <https://doi.org/10.1177/2056305120984459>
- Lokot, T., Wijermars, M. (2023). The politics of internet freedom rankings. *Internet Policy Review*, 12(2), 1–35. <https://doi.org/10.14763/2023.2.1710>
- Martinez Sainz, G., ve Hanna, A. (2023). Youth digital activism, social media and human rights education: The Fridays for Future movement. *Human Rights Education Review*, 6(1), 116–136. doi: 10.7577/hrer.4958
- Morozova, S. S., ve Smirnova, Iu. G. (2023). Features of digital government and security legal regulation in modern Russia. *Political Expertise: POLI-TEX*, 19(1), 123–132. <https://doi.org/10.21638/spbu23.2023.108>
- Nazarov, M. M. (2022). Grajdanskaya aktivnost' i prava cheloveka v usloviyah cifrovizacii. *Vestnik Instituta Sotsiologii*, 13(3), 87–107.

- Nevolina, L., Krutko, I. (2023). Molodezh' epokhi tsifrovizatsii: riski i vozmozhnosti. Retrieved December 11, 2023, from <https://freedomhouse.org/country/russia/freedom-net/2023>
- Nocetti, J. (2015). *Contest and conquest: Russia and global internet governance*. International Affairs, 91(1), 111–130.
- Office of the High Commissioner for Human Rights. (2021). *Human rights in the digital age*. United Nations. <https://www.ohchr.org/ru/topic/digital-space-and-human-rights>
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press.
- Posos Devrani, A. E. (2021). Gençler İçin 21. Yüzyıl Becerileri ve Dijitalleşen Dünyanın Gereklilikleri: Yeni Okuryazarlıklar. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9(24), 5-24.
- Sakwa, R. (2019). *Russia's Futures*. Polity Press.
- Saud, M., Ida, R., Mashud, M., Yousaf, F. N., Ashfaq, A. (2023). Cultural dynamics of digital space: Democracy, civic engagement and youth participation in virtual spheres. *International Journal of Intercultural Relations*, 97, 101904. sciencedirect.com
- Serdar Tekeli, E. (2021). Görüş Yazısı, Özgürlük Ve Sansür Tartışmaları Çerçevesinde İnternet Düzenlemeler İ Ve Gözetim. *Yeni Medya*, 10, 164-176.
- Tiunina, E. V. (2024). Media consumption in Russia and the world: Main trends. *Vestnik Volzhskogo Universiteta imeni V.N. Tatishcheva*, 1(1), 203–210. https://doi.org/10.51965/2076-7919_2024_1_1_203
- The Barents Observer. (2024). 273 criminal cases on “fakes” about the army have been opened in Russia since 2022. Retrieved December 11, 2025, from <https://thebarentsobserver.com/en/security/2024/273-criminal-cases-fakes-about-army-have-been-opened-russia-2022>
- VCIOM. Issledovaniya cifrovogo povedeniya molodeji v Rossii. 2024–2025. <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/nasha-cifrovaja-povsednevnost>
- Zholkovsky, A. (1986). On the beneficence of censorship: Aesopian language in modern Russian literature. *The Russian Review*, 45(3), 241–267. <https://doi.org/10.2307/129049>
- Zulli, D., ve Zulli, D. J. (2020). Extending the Internet meme: Conceptualizing technological mimesis and imitation publics on the TikTok platform. *New Media & Society*, 24(8), 1872-1890. <https://doi.org/10.1177/1461444820983603>